

מהושענא רבה לשמחת תורה

בליקוטי מוהר"ן (ח"א סי' ע"ד): כי יש דיבור בלא דיעה, ויש דיבור בדיעה. ושני בחינות אלו הן בחינות הושענא רבה ושמחת תורה.

על האדם לעסוק הרבה בדיבורי תורה ותפילה גם בלא דיעה, גם אם אינו זוכה ואינו מאיר לו ואינו מרגיש שום חיות, היינו שישב ויעסוק בתורה ותפילה גם בלא דעה נכונה וכלא חשק.

וענין זה הוא בחינת "ערבה" הדומה לשפתיים, וכדאיתא בזוה"ק: "אית מאן דלעי באורייתא ומגמגם בה בגמגומי דלא ידע (יש אשר יעמול בתורה ומגמגם בה ולא מבין בה) - כל מילה ומילה סלקא לעילא... וקב"ה חדי בהאי מילה (הקב"ה שמח בדיבורים אלו העולים למעלה) ונטע לון סחרנא דההוא נחלא (והקב"ה נוטע אותם המילים סביב הנחל ההוא - מרמו על ספירה ידועה) ואיתעבידו מאינון מילין אלנין רכרבין (מדיבורים אלו נעשים אילנות נאים וגדולים) ואקרון ערבי נחל".

ואם יזכה האדם להתגבר ולהתמיד בלימוד גם אם אצלו עדיין בבחינת דיבור בלא דיעה "הושענא רבא" - יזכה אחר כך בעזרתו יתכרך לדיבור בדיעה, שהוא בחינת "שמחת תורה", והוא החיות של הנפש. כדאיתא בזוהר: זכאין אינון דידעין אורחא דאורייתא (אשרי לאלו שיוודעים דרכי התורה) ומשתדלי בה באורח מישור (משתרלים בה באורח מישור) דאינון נטעי אילנא דחיי לעילא דכלהו אסוותא (שהם נוטעים אילנות של חיים למעלה, שכוללים כל מיני הרפואות). כי רבינו מתחיל שם את המאמר "כי צריך כל אדם לרפאות נפשו וכו' וזה על ידי שמתייגע בתורה..."

כלומר שלא יתכן שהאדם יזכה לדיבור בדיעה לפני שיתייגע בדיבור בלא דיעה, כל אחד לפי בחינתו, כמו שאי אפשר להגיע לשמחת תורה בלא הושענא רבה לפנייה.

עבודת הושענא רבה

והנה ביום הק' הושענא רבה בעת אמירת פיוטי ה"הושענא" אזי הסדר הוא שזועקים "הושענא"! ואומרים איזה דיבור, ולאחריו עוד דיבור ועוד הושענא: "בית הבחירה הושענא!" "גורן ארנן הושענא!" "אדם ובהמה הושענא" בשר רוח נשמה וכו' וכו' וכיוצא באלו בפיוטים הקדושים שאומרים בהושענא רבה שאומרים רק מילים ספורות, ומבקשים הושענא. וזה סוד דיבור בלא דיעה, שזועק הושיעה הושיעה אף אם אינו מבטא את כל אשר עם לבבו, עד שיעזרנו השי"ת ויגיע בסופו של דבר לדיבור בדיעה ולשמחת התורה באמת – שירגיש ויבין בדעתו את התורה הקדושה, וידבר דיבורי חכמה ודעת מה שלא זכה עד כה.

ושם בליקוטי מוהר"ן (סי' ע"ד) ממשיך רבינו בדרש הפסוק כי שמש ומגן הוי' אלקים, כי הוי' הוא סוד "שמש" – דיבור בדיעה, שמרגיש אור וחיות. ואלקים הוא סוד "מגן" – דיבור בלא דיעה. כי בעת שהשי"ת מתנהג עם האדם בבחינת אלקים אזי הוא צריך לעסוק הרבה בדיבור אף שהוא בלא דיעה, וזה מגן לו כנגד המזיקין שלא ירחקו אותו מהשי"ת, וישאר עומד על עמדו, עד שלבסוף יאיר לו בחינת שמש וכו' עיי"ש.

א' תירא מרדה מצרימה...

וראה בספר כתונת פסים (להרה"ק מפולנאה בעל ה"תולדות" פרשת בלק דף מ"ז) שכתב וז"ל: החכם עינו בראשו להבין ולהשכיל אם הזמן גורם שיוכל לכוין בסוד הפנימי ולהתענג בטוב. ואם רואה שהוא בסוד הקטנות, ואינו יכול לכוין, שמתגברין עליו מחשבות זרות, אזי יתפלל כתינוק בן יומו מתוך הכתב, כאשר העיד מורי (הבעש"ט) על עצמו שהיה בארץ אחרת זמן מה בבחינה זו, שנסתלק ממנו הנ"ל והיה מדבק עצמו אל האותיות וכו'. ואמר כאשר מתפלל מתוך הכתב ומדבק עצמו אל האותיות אזי מעלה בחינת עשיה (ר"ל שמעלה עי"ז מדרגות

נמוכות אל השי"ת). וסיים שם, ואפשר לומר דרך רמז שזה מה שאמר השי"ת ליעקב (בפ' ויגש) אל תירא מרדה מצרימה וכו' ואנכי אעלך גם עלה - שירד ממדריגתו בחינת שמאל, כדי להעלות אנשי עשיה, והבטיחו שיחזור למדריגתו העליונה. גם עלה - שיהיה לו עליה כפולה, כמו ששמעתי ממורי על עצמו אחר ירידתו הנ"ל היתה לו עליה כפולה, ע"כ.

שני מצבי המלחמה

והנה ידוע כי בשעת מלחמה ישנן שני מצבים, א. מצב של התקדמות וכיבוש. ב. זמן של התגוננות, שאז לפי כללי המלחמה אסור להתקדם ולכבוש, אלא לעמוד בתוקף ועוז על המקום ולהתגונן היטב עד שמגיעה שוב שעת התקדמות וכיבוש. והוא על דרך בריאתו של עולם (שבת ע"ז ע"ב) "ברישא חשוכא והדר נהורא" - ויהי ערב ויהי בוקר, ואי אפשר בשום פנים ואופן להפוך את הערב לבוקר ולהמשיך את השמש על הארץ כדי שתאיר לו אז... אלא בשעות של ערב מוכרח להשתמש לאור הנר ולפעול על פי האור המצומצם של אותה שעה. (ועיין בליקוטי מוהר"ן סי' ל"ג על הפסוק [קהלת י"ז] ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה. מפרש רבינו, ראה - היינו שצריך להסתכל שם היטב וכו', עיי"ש. וכונתו, שבודאי יכולים למצוא גם שם חלקי טוב ותורה אור להתאחז שלא לסגת לגמרי מהשי"ת. ויש לפרש בזה הפסוק (מיכה ז-ח) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחושך ה' אור לי - היינו שאנו מוצאים קימה בתוך הנפילה. והאמונה בה' אור לנו אפילו בתוך החושך).

ובהגיע שעת תרדימה שאי אפשר לו לעשות דבר, לא חייבו אותו חכמים כי אם לקרות קריאת שמע, להתדבק עם האמונה הקדושה. להנצל מן המזיקים - שלא לעשות שום רע ח"ו. וכמו שנאמר אצל בוני חומת ירושלים בבנין בית שני (נחמיה ד-טז) "והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה" - היינו שביום עושים במלאכה ומתקדמים.

ואילו בלילה עומדים על המשמר לבלי להנוק על ידי עשיית רע ח"ו, כלומר לא לסגת לאחור, אלא להשמר בכל משמר לעמוד על עמדו.

"ובלבד שתדום מן העבירה..."

ובמדרש שוחר טוב על תהילים (מזמור ד') ראיתי דרש נאה על הפסוק "רגזו ואל תחטאו וכו'" ^(יהו"ד 1234567) תנא בשם רב אחא בר יעקב: מקוה ישראל ה' (ירמ' י"ז) מה המקוה הזו מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, ומי ראוי לילך אצל מי, הוי אומר הטמא צריך לילך אצל המקוה ולטבול בו, כך אומר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי כשאתה מתפלל התפלל בבית הכנסת שבעירך, ואם אתה אינך יכול לילך לבית הכנסת שבעירך התפלל בתוך ביתך. ואם אין אתה יכול לילך ולהתפלל, תתפלל על מיטתך, ואם אין אתה יכול לדבר, הרהר בלבך. ^(לפי המשנה) הדא הוא דכתיב אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. א"ר יודן ובלבד שתדום מעבירה שבידך (לכאורה הכוונה, לפי המשך הדרש, שאם אינו יכול גם להרהר – לכל הפחות שלא יחטא) ואם אתה עושה כן ראה מה כתיב בתריה זכחו זכחי צדק, מעלה אני עליך כאילו עשית מזבח והקרבת עליו קרבנות הרבה. זבח אין כתיב כאן אלא זכחי, ובטחו אל ה', בטחו כי שאני משלם לכם שכר הרבה, ע"כ.

"ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה"

ומובא על הפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" – מרומז כאן שבתקופת ערב וחושך – לעשות כפי האפשרי, להשתדל להנצל מן המזיקים ומן הרע, ובעת העליה והאור – להתקדם ולכבוש את הרע, ולבנות את בית המקדש, את בנין מוחו, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"ג) כל מי שיש בו דיעה כאילו נבנה ביהמ"ק בימיו. ואז נעשה משניהם יחדיו "יום אחד" לטובה – היינו שבזכות ההתחזקות בימי הירידה וההתנהגות כראוי וכיאות גם בימים של חושך בלא השגה וחיות – זוכין לעליה חשובה, כמו שכתוב ביואל (פרק ב' כ"ה): "ושלמתי

לכם את השנים אשר אכל הארבה וכו' ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלקיכם" – היינו שבשנות העליה והשפע יקבלו שכר גם כתשלום על שעמדו כראוי בימי הצמצום והירידה".

וברש"י (ישעי' לג-ו) על הפסוק והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת, מפרש – "אמונת עתך" את שהאמנת בהקדוש ברוך הוא בעתים שעברו עליך וצפית לישועה – תהיה לך לחוסן ישועות, ע"כ. היינו לישועות חזקות של חכמה ודעת, השגה וחיות.

בכי של תקוה

בשמך יגילון כל היום – ר"ת בכיה (ליקוטי מוהר"ן סי' קע"ה)

תשעה באב הוא יום הקשה ביותר לישראל, יום מובן לפורעניות, יום התגברות הדינים, בו נחרב בית אלקינו פעמיים. ונצטוונו לבכות ולהתאבל בו על חורבנו. אולם צריך עיון טובא, שדוקא על יום זה נאמר שאין אומרים בו תחנון משום דאיברי "מועד", שנאמר (איכה א' ט"ו) "קרא עלי מועד" (שו"ע או"ח תקנ"ט סעי' ד').

וי"ל דלפי האמת, בעומקן של דברים, יום זה הוא יום של תקוה ומועד לעם ישראל. דעצם הדבר שנצטוונו ביום זה להתאבל ולבכות – מורה לנו כי ניצבת ועומדת לפנינו תקוה גדולה להושע בתשועת עולמים. כי הנה הדבר ברור דבכיה על העבר אינה מעשה בר דעת, כי מדוע יבכה האדם על ביתו שנחרב ועל ספינתו שטבעה בים, שאין להשיבם, ואין בזה מן החכמה. ובזאת שחז"ל ציוו עלינו להתאבל ולבכות – מכאן גופא ראי' שהבכי אינו בכי של יאוש ועצבות על דבר החולף אלא בכי של תקוה לעתיד טוב, ועל ישועה העתידה לבוא. היינו שבתוך פנימיותו של הבכי והצער יש תקוה גדולה עבורנו, שעל דא ודאי יאות לנו לשמוח, ועיצומו של ת"ב מיועד לתקוה של שמחה,

ולקרוא עליו מועד, כמבואר בקרא (זכריה ה' י"ח). ואין אומרים בו תחנון, כי בו טמון המועד להושע.

וזה סוד לידת משיח בת"ב דוקא (כמובא במדרש איכה ובירושלמי פ"ב דברכות ה"ד), כי כאמור בפנימיות מתנוצצת ביום זה הגאולה הנצחית לעם ישראל. ומובא על הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע, שהקרובים אליו חשו בעומק בכייתו – בכיה של תקוה ושל שמחה.

כמו כן מובא (במענינות הנצח בשם הרה"ק רמ"ח מסלונים זלה"ה) על הפסוק (שמות ב' ו'): "ותראהו את הילד והנה נער בוכה ותאמר מילדי העברים זה". ומפשטות לשון הכתוב נראה שהיא קבעה זאת מאופן בכייתו של הילד. וצריך להבין מניין ידעה זאת מבכייתו. אלא שראתה בעצם הבכי שלו שהוא בכי של יהודי, סוג בכי של תקוה, היות ובכיה של גוי הוא בכי של יאוש, ובכיה של יהודי היא בכיה של תקוה. וזה והנה נער "בוכה" התכוננה בבכיה שלו ותרא כי מילדי העברים זה.

"סור מרע" ו"עשה טוב" – ענין אחד

כל פעם שהאדם נמנע מעשיית רע ובורח ממנו, כלומר עבודת האדם ב"סור מרע", הרי היא עבודה הגונה וחשובה לבוראו כפעולה של "עשה טוב" (א שטיק "עשה טוב"). והוא עומק דברי חז"ל (מכות כ"ד): "אנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו" – שגם קיום מצוות עשה שהוא ענין "אנכי" וגם הזהירות מלעבור על מצוות לא תעשה "לא יהיה לך", ענין אחד הוא. כמובא (בזוה"ק ח"ב צ"א ע"א, רע"ו ע"א. תיקו"ז תי' כ"ב דף ס"ג ע"ב) ש"אנכי" כולל את כל מצוות עשה, ו"לא יהיה לך" כולל את מצוות הלא תעשה. ולמעשה הן היינו הך, כי בכולם עושה רצון ה', הן בעשיית מצוה בפועל, והן בהמנעות מעבירה, בשניהם זוכה לקרבת אלקים – לי טוב.

וכמו שמובא במדרש (ויקרא פ' כג-יג): כל מי שרואה דבר ערוה ואינו

זן עיניו ממנה זוכה להקביל פני שכינה, מ"ט (ישעי' ל"ג ט"ו) "ועוצם עיניו מראות ברע" מה כתיב בתריה "מלך ביפיו תחזינה עיניך וגו'" [ומה נורא החילוף הגורלי בעת שהאדם נמצא במצב כזה של "מכירת הבכורה עבור נזיד עדשים" – האם ללכלך את נשמתו בהנאה רגעית של בויץ וטינוף שאחריתה מר כלענה, או לזכות לשובע שמחות את פניך בזיו השכינה לנצח, באור פני מלך חיים], ולרגעים תבחננו, ויש קונה עולמו ב"שעה" אחת – בהרף עין, בהפניה אחת לטובה ("שעה" מלשון הטיה, כמו ואל קין ואל מנחתו לא שעה – מובא באמרי פנחס שער ב' אות קי"ט בשם המגיד ממעזריטש) שעל ידי שמפנה פניו לרגע אחת ומתגבר בשעה הנכונה, על ידי זה קונה את עולמו לנצח לזכות לשובע שמחות, וכן על ידי כל פעולה טובה הוא בונה את בנין מוחו, לחוות בנועם ה'.

בנין בית המקדש הפרטי

אה"ח 1234567

וזה ענין בנין בית המקדש הפרטי שלו, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"ג) כל מי שיש בו דיעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו.

ועל כך מצווה כל אדם ואדם מישראל – לבנות את בית המקדש הפרטי שלו, כלומר לבנות במוחו אמונה תמה וברה בבוראו, השגה באלקותו ית', דעת דקדושה, הרגשים עדינים וקדושים בהשי"ת (כמו שאיתא במדרש במדבר פ"י, "דעת" זו הכרת הבורא). וכאמור זה נעשה ע"י כל פעולה של עשה טוב, על ידי כל תפילה ותפילה, וע"י לימוד התורה, וע"י קיום כל מצוה ומצוה בקום ועשה. וכמו כן כאמור על ידי המנעות מעבירות, ומתגבר על יצרו בסוד מרע, מכל אלו נבנה הבית המקדש הפרטי שלו.

ומובא מהרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע (אמרי פנחס שער ב' אות ח') על דברי חז"ל (ברכות כ"ע"א) בשני דר' יהודא "כולהו תנויי בנוקין הוו" – היינו שלימודם היה בעניני נזיקין – כיצד לא להגזק בדברים האסורים, שלא לפגום בפה בלשון הרע וכו', לא לפגום בעינים על ידי ראיות

אוצר החכמה

אסורות וכו' וכו', לכן על ידי זה היו ראויים להוושע גם ע"י פעולה קטנה של תפילה, כמעשה דר' יהודא דכד שליף מסניא תיכף אתי מיטרא.

ועל יסוד דברים אלו י"ל בפתיחתו של דוד מלך ישראל את ספרו ספר התהילים ב"אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" – מרומז כאן החידוש האמור. דלכאורה הלשון "אשרי" מתאים לענין של השגת ההצלחה בעשה טוב, כגון שיגע בתלמודו ועלה לגדולה, או כשהשקיע חינוך רב בבנו והצליח הרבה וראה נחת בעמלו. וכמו כן בגשמיות, שהשקיע כספו בעסק מסוים והרויח הון רב, וכיוצא באלו בסוגי ההצלחות בגשמיות וברוחניות, שעליהם נופל הלשון "אשרי" – שהוא נעשה למאושר. אבל על מניעת הפסד לחוד לא מתאים כל כך הלשון "אשרי", דמה הוא אשרו אם לא הרויח ולא הצליח כלום אלא שרק לא הפסיד?

אולם י"ל דזהו חידושו של דהמע"ה כבר בפתיחת ספרו הקדוש, שאכן שייך לומר "אשרי" לאדם על אשר לא עשה רע ולא הלך בעצת רשעים וכו', דסוד מרע הוא עשה טוב גופא, והוא רווח ואושר גדול.

ובאמת נמצא רעיון זה מפורש בדברי חז"ל (ירושלמי קידושין פ"א): אבל כל היושב ואין עובר עבירה גותנים לו שכר כעושה מצוה. אמר ר' אבין וכו' אף לא פעלו עולה – בדרכיו הלכו, לא פעלו עולה נחשב להם כעושי מצוה. ועוד: אשר הלך בעצת צדיקים לא כתוב כאן, אלא שלא הלך בעצת רשעים – כאילו הלך בעצת צדיקים, ע"כ. וכן במדר' שה"ש "כל מי שבאה עבירה לידו וניצל ממנה ולא עשה אותה, מצוה גדולה עשה, ע"כ. והוא כדאמרן ד"סוד מרע" הוא בעצם עשיית הטוב (וכדוגמת מלאכת הזמירה, לקצץ הזמורות הרעים, שנחשבת בכלל זריעה לענין שבת ושביעית, כי על ידי פעולה זו שהיא קטיעה וקציצה – גדלים ומשביחים האילנות).

הנקודה המובה

איתא בליקוטי מוהר"ן (סימן ל"ד אות ד'): "וכל אחד ואחד מישראל יש בו בחינת צדיק מושל וכו', כמ"ש (ישעי' ח') ועמך כולם צדיקים. וזה פירוש (תהלים קי"ד) ישראל ממשלותיו. היינו, מי מושל בי – צדיק. כי יש בכל אחד מישראל דבר יקר שהוא בחינת נקודה מה שאין בחבירו, כמעשה ראבי"י ואבא אומנא (תענית כ"א ע"ב) שהשיבו לראבי"י: "לא מצית למיעבד כעובדא ראבא אומנא" [אין אתה יכול לעשות כמעשיו של אבא אומנא – היינו שהיא הנקודה המיוחדת לאבא אומנא דוקא ולא לזולתו]. ובחינה הזאת שיש בו יותר מחבירו הוא משפיע ומאיר ומעורר לב חבירו, וחבירו צריך לקבל וכו' ממנו, כמ"ש ומקבלין דין מן דין כו'". ובאות ח': "כי בזה הבחינה שיש בחבירו יותר ממנו כו' שם בהנקודה הזאת שורה האהבה [הקדושה להשי"ת]... והנקודה הזאת היא בחינת צדיק לגבי חבירו" ע"כ. ובספר המידות (ערך צדיק אות קכ"ז) "כל צדיק יש לו דבר עבודה שצדיק אחר אפילו גדול ממנו אינו יכול להשיג עבודתו", ע"כ.

ואמנם, אם זוכה האדם ומאירה לו הנקודה השייכת לו ממש, אזי לא נמצא בכל הנבראים אדם שידמה לו באותה נקודה המיוחדת לו, ובזה הוא חידוש בכל הבריאה (ועיין בע"ח שער א' ענף ה' ובשער ג' פ"ב, שמראשית הבריאה אין יום דומה לחבירו ואין שעה זו דומה לזו. וגם ברגעים, אין רגע אחד דומה לחבירו, והגולד ברגע זה יהיו מאורעותיו שונות לגמרי מזה שגולד ברגע הקודם לו או ברגע שלאחריו, ואין אחד דומה לחבירו בשום פנים ואופן. "ויצירתו של כל אחד בפני עצמו הוא צורך גבוה מיוחד". ומסיים שם: שתתקן החלבנה בקטורת מה שלא תתקן הלבונה, עיי"ש פלאות).

והענין בזה הוא, כי האף אמנם שאין ערוך לרוב גדולתו וקדושתו הנשגבה של האמורא הקדוש אביי, כפי ערך קדושתם הנוראה של התנאים והאמוראים (גם האר"י הקדוש בספר הגלגולים פרק כ"ח מצוין

נשמתו של אביי במקום גבוה מאד בסוד ה"כנפיים דאצילות" אעפ"כ היתה לאבא אומנא (שהיה אמורא וגם רופא ומקיז דם) סגולה מיוחדת שגם לאביי לא היתה כזאת, והיא היתה הנקודה השייכת לאבא אומנא בלבדו, שהאירה וזוהרה במלוא תקפה ועוזה שלא היתה כמותה בעולם, שעבור זה קיבל בכל יום שלמא מן שמיא, וכפי האמור, שאם זוכה האדם ומאירה לו נקודתו המיוחדת, אזי הוא זוכה על ידה למעלות רמות ונשגבות, והוא חידוש בזה, וזוכה על ידה מה שלא זוכה שום נברא זולתו...

אולם בכדי שתאיר לאדם בשלמות אותה הנקודה השייכת לו, זקוק הוא לאתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא גם יחד, כלומר שגם הוא עצמו צריך להקדיש לה זמן רב, ולהרבות תשומת לבו לאותה נקודה, לעבדה ולשמרה, וכן זקוק הוא לסייעתא דשמיא, שמן השמים ירחמו עליו ויאירו לו באותה נקודה שלו.

זהירות מיוחדת בנקודה הטובה...

ובכן, על האדם לדרוש את אלקים ולעסוק בתורה ותפילה, עד שיזכה להגיע לנקודתו המיוחדת השייכת לו, ואז לעבוד ולהתייגע בענין אותה נקודה ומידה טובה אשר בקרבו שהוא חש שהיא שייכת לו.

ומנין ידע האדם מהי נקודתו הטובה אשר היא מיוחדת לו? הרי שלבו נמשך לאיזה מצוה או הנהגה טובה זו יותר מאשר לאחרות, או לשיטת לימוד מיוחדת וכיוצא באלו כפי אשר ידע כל אינש בנפשיה. וכן אם הוא מרגיש בעצמו כשרון מיוחד או חוש הרגש שאין באחרים, צריך לידע ולהאמין שאין זה מן המקרה, אלא רמז ברור מהשי"ת כדי שידע נכונה מהי נקודתו וענינו המיוחד לעבדו ולהמליכו ית' בזה.

ביאור "שה מהעדר - זה מהעדר" (שמואל א' י"ז)

וראיתי בספר תולדות אדם (פרק ט') בשם הגר"א על מה שנאמר במלחמת דוד וגליית (שמואל א' י"ז) ויאמר דוד אל שאול רועה היה